जिल्हा मध्यवर्ती बँकांमधील लेखनिक व तत्सम पदांच्या भरती परीक्षेसाठी घेतल्या जाणाऱ्या लेखी परीक्षेच्या विहित अभ्यासक्रमानुसार रचना केलेला दर्जेदार, परिपूर्ण व सर्वसमावेशक संदर्भ...

जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँका (DCC Banks) भरती परीक्षा

राज्यातील जिल्ह्यांवर विशेष प्रकरण

संपूर्ण सुधारित

- बँकिंग
- सहकार व कृषि-ग्रामीण अर्थव्यवस्था
- संगणक व माहिती तंत्रज्ञान
- बुद्धिमापन चाचणी
- अंकगणित
- मराठी व इंग्रजी भाषा ज्ञान
- सामान्यज्ञान व चालू घडामोडी

के'सागर

K'Sagar PUBLICATIONS

Published By
Sau. Shobhadevi Kshirsagar
K'Sagar Publications
'Suvarna Shilpa', 444/1 Shaniwar Peth,
Adjacent to Rajmachikar Flour Mill,
Near Dakshinabhimukhi Maruti Temple,
Pune - 411 030. ✆ : 9823118810
☎ : (020) 24450125, 24455435

Email : customer@ksagar.com,
sales@ksagar.com
website : www.ksagar.com

© K'Sagar Publications, Pune : 2022
Revised Second Edition : 2025

The name K'Sagar is registered
under the trade marks Act, 1999

Printed at
Shri Ganesh Enterprises
Dhayari, Pune.

Typesetting
K'Sagar Publications, Pune

Cover Design
K'Sagar Publications, Pune

Price : ₹ 495/-

K'Sagar Book Centre
Nutan Classic, 639, Narayan Peth, Appa Balwant Chowk, Pune - 411 030. ☎ (020) 24453065 / 9823121395 / 9545567862 / 63

K'Sagar's House of Books
Satya-ganesh Sankul, (Saraswati Nivas) 122, Budhwar Peth, Jogeshwari Mandir Lane, Pune - 411 002. ☎ (020) 24465650, 9923810566

K'Sagar's House of Books
39/1, Durga Chambers, Jogeshwari Mandir Lane, Pune - 411 002 ☎ (020) 24483166
9923906500 / 8087722277

Due care has been taken to ensure that the information provided in this book is correct. However, the authors and the publishers bear no responsibility for any damage resulting from any inadvertent omission or inaccuracy in the book.

के'सागरीय...

राज्यातील बऱ्याचशा जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकांकडून या वर्षी लेखनिक व तत्सम संवर्गातील रिक्त पदे सरळसेवा भरती परीक्षा घेऊन भरली जात आहेत. तुलनात्मकदृष्ट्या ही भरती मोठ्या प्रमाणात असल्याचे चित्र दिसून येत आहे.

अन्य स्पर्धा परीक्षांशी तुलना करता या परीक्षेचा अभ्यासक्रम बराचसा वेगळा असल्याने या अभ्यास-क्रमानुसार अनुभवी लेखणीतून साकारलेल्या एका सर्वसमावेशक संदर्भाची नितांत गरज होती. या गरजेतून प्रेरणा घेऊनच अस्मादिकांनी आपल्या ४० वर्षांच्या प्रदीर्घ लेखनानुभवातून प्रस्तुतच्या संदर्भाची रचना साकारली आहे.

विहित केलेल्या अभ्यासक्रमास अनुसरून प्रस्तुतच्या संदर्भात (१) बँकिंग, (२) सहकार व कृषी-ग्रामीण अर्थव्यवस्था (३) संगणक तंत्रज्ञान (४) बुद्धिमापन चाचणी (५) अंकगणित (६) मराठी भाषेचे ज्ञान (७) इंग्रजी भाषेचे ज्ञान व (८) सामान्यज्ञान व चालू घडामोडी या विषयांचा समावेश केला आहे.

विहित अभ्यासक्रमात वर नमूद केलेल्या घटकांची निश्चित व्याप्ती दिली नसली तरी प्रस्तुत लेखकाने आपल्या प्रदीर्घ लेखनानुभवाच्या आधारे वरील प्रत्येक घटकाची सर्वसाधारण व्याप्ती निश्चित करून प्रत्येक घटकांतर्गत आवश्यक ती प्रकरणे साकारली आहेत. प्रत्येक घटकास योग्य तितके व योग्य तितकेच महत्त्व दिले आहे. प्रस्तुतची भरती जिल्हा मध्यवर्ती बँकांशी निगडित असल्याने प्रस्तुत पुस्तकात महाराष्ट्रातील जिल्ह्यांवर एक विशेष प्रकरण दिले असून महाराष्ट्रविषयक माहितीवर भर दिला आहे.

जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकांतील भरतीसाठी आपला एक 'आदर्श' व 'विश्वासू मित्र' ठरण्याचे भाग्य या संदर्भास लाभेल आणि आपल्या आगामी परीक्षेत आपणास सुयश मिळवून देण्यासाठी हा संदर्भ आपल्या विश्वासू मित्राची भूमिका प्रामाणिकपणे व जबाबदारीने पार पाडील, असा सार्थ विश्वास वाटतो.

या सार्थ विश्वासासह आणि शुभेच्छांसह प्रस्तुतचा संदर्भग्रंथ आज आपल्या हाती सोपवीत आहे.

आपला,
व्ही. एस. क्षीरसागर
(K'Sagar)

अनुक्रमणिका

विभाग पहिला : बँकिंग

१. बँकिंग ९

- बँकिंग व्यवसाय
- बँकेची कार्ये
- बँकिंग कार्ये
- बिगर बँकिंग कार्ये
- बँकांचे प्रकार
- पतदस्तऐवज किंवा पतपत्रे
- बँकिंग क्षेत्रातील नवीन प्रवाह

२. भारतीय बँक व्यवस्था १६

- प्राथमिक माहिती
- भारतीय बँकिंग पद्धती
- रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडिया
- बँकांचे राष्ट्रीयीकरण
- स्टेट बँक ऑफ इंडिया
- प्रादेशिक ग्रामीण बँका
- अग्रणी बँक योजना
- नरसिंहम समिती–२

कृषि–पतपुरवठा

- त्रिस्तरीय सहकारी कृषि–पतपुरवठा संस्था
- भू–विकास बँका

वित्तीय महामंडळे/विकास बँका

- भारतीय औद्योगिक पतपुरवठा आणि गुंतवणूक महामंडळ
- भारतीय औद्योगिक विकास बँक
- भारतीय निर्यात–आयात (EXIM) बँक
- भारतीय लघुउद्योग विकास बँक
- राज्य वित्तीय महामंडळे
- युनिट ट्रस्ट ऑफ इंडिया
- भारतीय आयुर्विमा महामंडळ

३. मुद्रा आणि राजकोषीय नीती ३४

- रिझर्व्ह बँकेच्या पतनियंत्रण–पद्धती
- बँकदराबाबतचे धोरण
- बँकदर धोरणाचा वापर
- रिझर्व्ह बँक आणि खुल्या बाजारातील व्यवहार
- राखीव रोखता प्रमाणाबाबतचे धोरण
- वैधानिक रोखता गुणोत्तर (SLR)
- रोखता समायोजन
- रिझर्व्ह बँकेचे गुणात्मक पतनियंत्रण
- नरसिंहम समिती–१
- बँकिंग अम्बुड्समन योजना

४. वस्तुनिष्ठ प्रश्न ४३

विभाग दुसरा : सहकार व कृषि–ग्रामीण अर्थव्यवस्था

१. सहकार व कृषि–ग्रामीण अर्थव्यवस्था ५७

पार्श्वभूमी व इतिहास

- सहकार– अर्थ व व्याप्ती
- सहकारी चळवळीचा इतिहास
- महाराष्ट्रातील सहकारी चळवळ

काही महत्त्वाच्या क्षेत्रांतील योगदान

- सहकारी साखर कारखाने
- सहकारी सूत गिरण्या
- सहकारी दुग्ध संस्था
- हातमाग व यंत्रमाग संस्था
- मत्स्य व्यवसाय सहकारी संस्था
- बिगर कृषी पतपुरवठा संस्था

- सहकारी पणन संस्था
- ग्राहक भांडारे
  ग्रामीण विकासात सहभागी वित्तीय संस्था
- अल्प व मध्यम मुदतीसाठी पतपुरवठा करणाऱ्या संस्था
- प्राथमिक सहकारी पतपुरवठा संस्था
- जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक
- राज्य सहकारी बँक
- दीर्घ मुदतीसाठी पतपुरवठा करणाऱ्या संस्था
- राज्य सहकारी कृषी व ग्रामीण विकास बँक
- राष्ट्रीय कृषी व ग्रामीण विकास बँक
- प्रादेशिक ग्रामीण बँका
- कृषी पतपुरवठा आणि व्यापारी बँका
- किसान क्रेडिट कार्ड योजना
- महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६०
- ९७ वी घटनादुरुस्ती अधिनियम, २०११
- ग्रामीण विकास व रोजगार संबंधित योजना
- वस्तुनिष्ठ प्रश्न

विभाग तिसरा : संगणक व माहिती तंत्रज्ञान

१. संगणक व माहिती तंत्रज्ञान ८१

- माहिती तंत्रज्ञानाची संकल्पना
- माहिती तंत्रज्ञानाचे फायदे
- संगणकाच्या विकासातील महत्त्वाचे टप्पे
- संगणक स्मृतीची एकके
- संगणकाचे प्रकार
- संगणकाच्या पिढ्या
- इंटरनेट
- सर्च इंजिन्स
- इंटरनेट आधारित सेवा
- डोमेन नेम सिस्टीम
- सोशल नेटवर्किंग वेबसाईट्स
- मीडिया लॅब एशिया
- विद्यावाहिनी व ज्ञानवाहिनी
- सामुदायिक माहिती केंद्र
- ई–गव्हर्नन्स
- शालार्थ
- डीबीटी (DBT - Direct Benefit Transfer)
- ई–मेल
- व्हॉट्स–ॲप
- स्काईप
- काही महत्त्वाच्या संज्ञा
- हे लक्षात ठेवा
- वस्तुनिष्ठ प्रश्न

विभाग चौथा : बुद्धिमापन चाचणी

१. आकलन व सूचनापालन १०३

१. सूचनापालन (अनुसरण) १०३
२. समसंबंध १०८
३. वर्गीकरण ११२
४. श्रेणी अथवा क्रम ११५
५. तर्कशक्ती आणि अनुमान ११९
६. सांकेतिक लिपी १२५
७. विश्लेषण व संश्लेषण १३०

विभाग पाचवा : अंकगणित

१. अंकगणिताची पायाभूत तयारी १३४

- १. संख्या १३४
- २. बेरीज, वजाबाकी, गुणाकार, भागाकार १३५
- ३. ल.सा.वि. आणि म.सा.वि. १३७
- ४. वर्ग–वर्गमूळ, घन–घनमूळ १३८

- ५. अपूर्णांक १३९
- ६. दशांश अपूर्णांक १४०
- ७. पदावली १४२
- ८. सरळव्याज व चक्रवाढ व्याज १४३
- ९. शेकडेवारी १४५
- १०. गुणोत्तर व प्रमाण १४५
- ११. सरासरी १४६
- १२. विविध परिमाणे १४६
- १३. नफा–तोटा १४८
- १४. काळ – काम – वेग १५०
- १५. बैजिक राशींची किंमत १५२
- १६. बहुपदी १५३
- १७. समीकरणे आणि त्यांची उकल १५४
- १८. भूमितीतील मूलभूत संबोध १५५
- १९. काटकोन त्रिकोण पायथागोरसचे प्रमेय १५६
- २०. क्षेत्रफळ १५९
- २१. पृष्ठफळ, घनफळ १६१
- २२. मिश्र प्रश्नसंग्रह १६२

विभाग सहावा : मराठी भाषा ज्ञान

१. समान अर्थाचे शब्द १६७
२. विरुद्ध अर्थाचे शब्द १७०
३. अनेक शब्दांबद्दल एक शब्द १७२
४. काही महत्त्वाच्या म्हणी व अर्थ १७६
५. वाक्प्रचार व अर्थ १७९
६. आलंकारिक शब्द १८२
७. संधिविचार १८५
८. मराठीतील लिंगविचार १८७
९. वचनविचार १८८

विभाग सातवा : इंग्रजी

१. Synonyms १८९
- शब्दांचा अभ्यास
- Some more synonyms

२. Antonyms १९६
३. One Word Substitution २००
- Some more one word substitutes

४. Words Commonly Mis-spelt २०७
- Note the spellings of the following words

५. Uses of Prepositions २०९
६. Words Followed by Particular Prepositions २१२
७. Articles २१५
- Use of 'A' or 'An'
- Use of 'The'
- Omission of the Articles

८. Agreement of the verb with its subject २१८
९. Tenses २२०
- Do as directed

१०. Mixed Questions Based on Grammar and Vocabulary २२१
- स्पष्टीकरणांसह उत्तरे

११. Important Questions २२५

विभाग आठवा : सामान्यज्ञान व चालू घडामोडी

१. भारतीय राज्यघटना २३३
- हे लक्षात ठेवा!
- वस्तुनिष्ठ प्रश्न

२. भारत : भूगोल व सामान्यज्ञान २४६

- दृष्टिक्षेपात भारत
- भारताची लोकसंख्या
- भारत– मानचिन्हे
- भारतातील राज्ये
- पर्वत व शिखरे
- भारतातील नद्या
- प्रमुख नद्या व काठांवरील शहरे
- जल व विद्युत प्रकल्प
- भारतातील औष्णिक विद्युत प्रकल्प
- अणुविद्युत प्रकल्प
- कृषी उत्पादने
- भारतीय कृषी उत्पादनातील विविध क्रांत्या
- भारतातील खनिजे
- उद्योगधंदे व प्रमुख शहरे
- लघुउद्योग व प्रसिद्ध ठिकाणे
- भारतातील पहिल्या व्यक्ती
- भारतातील पहिल्या महिला
- भारत– संकीर्ण
- भारतातील प्रसिद्ध स्थळे
- थंड हवेची ठिकाणे
- हे लक्षात ठेवा!

३. आधुनिक भारताचा इतिहास २८०

- हे लक्षात ठेवा!

४. भारतीय अर्थव्यवस्था (ग्रामीण अर्थव्यवस्थेसह) २९०

- वस्तुनिष्ठ प्रश्न
- स्पष्टीकरणे

५. महाराष्ट्रातील समाज–सुधारकांचे कार्य ३११

- समाजसुधारक व त्यांची पत्रे
- समाजसुधारकांनी स्थापना केलेल्या संस्था
- समाजसुधारक व ग्रंथ संपदा
- वर्तमानकालिन समाजसुधारक
- हे लक्षात ठेवा!
- वस्तुनिष्ठ प्रश्न

६. महाराष्ट्र : भूगोल व सामान्यज्ञान ३२६

- प्राथमिक माहिती
- सीमेवरील राज्ये
- महाराष्ट्रातील जिल्हे
- लोकसंख्या
- स्त्री–पुरुष प्रमाण
- बालकांचे प्रमाण
- शहरी व ग्रामीण लोकसंख्या
- जन्म–मृत्युदर
- लोकसंख्येची घनता
- अनुसूचित जाति–जमातींची लोकसंख्या
- साक्षरता : २०११
- राज्यातून जाणारे राष्ट्रीय महामार्ग
- राज्यातून जाणारे लोहमार्ग
- महाराष्ट्रातील प्रमुख विमानतळ
- राज्यातील नद्या
- प्रमुख नद्या व उगमस्थाने
- नद्यांच्या काठांवरील प्रमुख स्थळे
- नद्या व प्रमुख धरणे
- नद्या व त्यांच्या उपनद्या

- कृषी उत्पन्न व उत्पादक प्रदेश
- फळे व संबंधित स्थळे
- कृषी उत्पन्न व प्रमुख जाती
- राज्यातील ऊर्जा प्रकल्प
- प्रमुख उद्योगधंदे व संबंधित स्थळे
- राज्यातील लघुउद्योग
- औद्योगिक विकासाशी संबंधित संस्था
- खनिजे व प्रमुख उत्पादक जिल्हे
- थंड हवेची ठिकाणे
- सागरतट
- महाराष्ट्रातील किल्ले
- अष्टविनायक स्थाने
- गुंफा मंदिरे
- राज्यातील ज्योतिर्लिंगांची स्थाने
- राज्यातील अभयारण्ये
- राज्यातील राष्ट्रीय उद्याने
- राज्यातील प्रमुख घाट
- राज्य विद्यापीठे
- राज्यातील संस्थात्मक उपक्रम

७. महाराष्ट्रातील जिल्हे ३४५

- मुंबई शहर व मुंबई उपनगर
- ठाणे
- पालघर
- रायगड
- रत्नागिरी
- सिंधुदुर्ग
- पुणे
- सातारा
- सांगली
- कोल्हापूर
- सोलापूर
- नाशिक
- अहमदनगर
- धुळे
- नंदुरबार
- जळगाव
- छ. संभाजीनगर
- जालना
- बीड
- परभणी
- हिंगोली
- धाराशिव
- लातूर
- नांदेड
- बुलढाणा
- अकोला
- वाशिम
- अमरावती
- यवतमाळ
- वर्धा
- नागपूर
- भंडारा
- गोंदिया
- चंद्रपूर
- गडचिरोली

८. चालू घडामोडी ३६९

- 33 वी ऑलिम्पिक स्पर्धा, 2024
- भारत ठरला 9 व्या आयसीसी पुरुष T20 विश्वचषक स्पर्धेचा विजेता !!
- IPL, 2024
- 18 व्या लोकसभेची निवडणूक – 2024
- सुरक्षा परिषदेचे नवनिर्वाचित अस्थायी सदस्य, 2024
- भारतरत्न पुरस्कार 2024 मानकरी पद्म पुरस्कार, 2024
- महत्त्वाचे पुरस्कार

राष्ट्रीय क्रीडा पुरस्कार, 2023

- मेजर ध्यानचंद खेलरत्न पुरस्कार, 2023

खेळांमधील उत्कृष्ट कामगिरीसाठी

- 'अर्जुन पुरस्कार', 2023
- 'उत्कृष्ट क्रीडा प्रशिक्षकांसाठी
- द्रोणाचार्य पुरस्कार', 2023
- क्रीडा क्षेत्रातील ध्यानचंद जीवनगौरव पुरस्कार, 2023
- मौलाना अबुल कलाम आझाद चषक, 2023

- पुरस्काराची रक्कम (सुधारित)
- ग्रँडस्लॅम टेनिस स्पर्धांचे मानकरी – 2024
- ऑस्ट्रेलियन ओपन, 2024
- फ्रेंच ओपन, 2024
- विंबल्डन, 2024
- 6 व्या खेलो इंडिया क्रीडा स्पर्धा, 2024
- परिषदा व संमेलने
- 69 वे फिल्मफेअर पुरस्कार, 2024

सौंदर्य स्पर्धा
- मिस वर्ल्ड, 2024
- मिस युनिव्हर्स, 2023
- आंतरराष्ट्रीय बुकर पुरस्कार, 2024
- 96 ऑस्कर पुरस्कार, 2024
- 66 वे ग्रॅमी पुरस्कार 2024
- सन 2024 मध्ये घोषित निर्देशांक
- विश्वचषक क्रिकेट स्पर्धा, 2023
- महाराष्ट्र राज्याचे चौथे महिला धोरण, 2024
- राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण – 2020
- हे लक्षात ठेवा!
- पीएम सूर्य घर योजना–मोफत वीज योजना
- बहुआयामी दारिद्र्य निर्देशांक
- 57 वे महाराष्ट्र राज्य मराठी चित्रपट
- पुरस्कार, 22 फेब्रुवारी, 2024
- नोबेल पुरस्कार – 2023
- चांद्रयान–3 मोहीम यशस्वी
- आदित्य एल– 1 मोहीम
- 70 वे राष्ट्रीय चित्रपट पुरस्कार–2024
- केंद्रीय मंत्रिमंडळ

राष्ट्रीय स्तरावरील उच्चपदस्थ
- काही महत्त्वाचे उच्चपदस्थ
- विविध आयोग, मंडळे, बँका व संस्थांचे प्रमुख
- महाराष्ट्राचे मंत्रिमंडळ

राज्यस्तरीय उच्चपदस्थ
- महाराष्ट्रातील उच्चपदस्थ
- विविध जिल्ह्यांचे पालकमंत्री
- राज्यपाल
- आंतरराष्ट्रीय संघटना

महत्त्वाचा बदल

(1) औरंगाबादचे छत्रपती संभाजीनगर, उस्मानाबादचे धाराशिव, याप्रमाणे नामांतर केले गेले आहे. विद्यार्थिमित्रांनी कृपया वरील बदलांची नोंद घ्यावी. या पुस्तकात जेथे जुन्या नावांचा उल्लेख असेल तेथे कृपया योग्य ते बदल करून घेऊन सहकार्य करावे, ही विनंती.

(2) अहमदनगर शहराचे तसेच जिल्ह्याचे नामकरण 'अहिल्यानगर' असे करण्यास 13 मार्च, 2024 रोजी झालेल्या मंत्रिमंडळाच्या बैठकीत मान्यता देण्यात आली. केंद्र शासनाची मान्यता प्रतीक्षाधीन आहे. या अनुषंगाने पुढील घडामोडीं–कडे लक्ष असू द्यावे.